

พระพุทธศาสนาหายาน:
เหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้า
จึงมีความหลากหลาย (4)

**Mahāyāna Buddhism:
Reasons for Diversity
in the Buddha's Teachings (4)**

ซาซากิ ชิซูกะ

SASAKI Shizuka

มหาวิทยาลัยฮานาโซโนะ (花園大学) เกียวโต ประเทศญี่ปุ่น

Hanazono University, Kyoto, Japan

ตอบรับบทความ (Received) : 5 พ.ค. 2564

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 2 มิ.ย. 2564

เริ่มแก้ไขบทความ (Revised) : 27 พ.ค. 2564

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 24 ก.ค. 2564

พระพุทธศาสนamahayan: เหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงมีความหลากหลาย (4)*

ชาซากิ ชิซูกะ
พระมหาพงศ์ศักดิ์ จานियो (แปล)

บทคัดย่อ

“ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ได้ปรับวิธีการเพื่อให้บรรลุธรรมจาก “การออกบวชและเจริญสมาธิภาวนาอย่างเข้มงวด” ไปสู่ “การสั่งสมกุศลกรรมในชีวิตประจำวัน” ซึ่งมีความแตกต่างกับแนวคำสอนพระพุทธศาสนาในยุคพระศากยมุนีพุทธเจ้า กล่าวคือ แม้จะเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ไม่ได้ออกบวชและประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างขี้นยวดก็ตาม ยังสามารถก้าวเข้าสู่วิถีแห่งความเป็นพุทธะได้เช่นเดียวกัน และเพื่อให้เป็นเช่นนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนหลักการของ “ศูนยตา” ใหม่เสีย ผู้ที่ได้ศึกษาหลักการของ “ศูนยตา” และเข้าใจถึงแนวคิดนี้เท่านั้น จึงจะสามารถแปรเปลี่ยนกุศลกรรมในชีวิตประจำวัน ให้นำไปสู่ผลคือการบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าได้ นอกจากนี้ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ยังเป็นที่รู้จักในฐานะของ “มนตร์” ที่มีเรื่องอานุกาพเหนือธรรมชาติ ขจัดปัดเป่าทุกข์และสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายอีกด้วย

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา มหายาน ปรัชญาปารมิตาสูตฺร ศูนย์ตา มนตร์

* แปลจาก Shizuka Sasaki (佐々木閑), *Bessatsu NHK hyappun de meicho shūchū kōgi Daijō Bukkyō kōshite Buddha no oshie wa henyō shita* 別冊 NHK100 分de名著 集中講義 大乘仏教 こうしてブツダの教えは変容した (วรรณกรรมชื่อดังใน 100 นาทีของ NHK พระพุทธศาสนา มหายาน: เหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีความหลากหลาย) (Tokyo: NHK Publishing, 2017)

Mahāyāna Buddhism: Reasons for Diversity in the Buddha’s Teachings (4)

Sasaki SHIZUKA

Phramaha Pongsak THANIYO (Translated)

Abstract

The *Prajñāpāramitā Sūtras* have changed a concept of enlightenment from “adapting a monastic lifestyle and practicing meditation extremely” to “accumulating good karma in daily life,” which has been different from Buddhist teachings in the period of Śākyamuni Buddha. In other words, people who do not go into monkhood and practice meditation thoroughly can be on the path towards Buddhahood. As a consequence, the *Prajñāpāramitā Sūtras* have had to modify a concept of śūnyatā (emptiness). Only people who study this concept can transfer good karma in daily life to be beneficially reaching enlightenment and becoming Buddhas. The *Prajñāpāramitā Sūtras*, in addition, have been well known as mantras that have supernatural power and ward off suffers and free from all evil.

Keywords : Buddhism, Mahāyāna, *Prajñāpāramitā Sūtras*, śūnyatā, mantra

บทที่ 2 การแผ่ขยายของแนวคิด “ศูนยตา” : ปรัชญาปารมิตาสูต (ตอนจบ)

“ศูนยตา” ที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าตรัสถึง¹

อาจารย์ : พระพุทธศาสนาหายานได้นำแนวคิดเรื่อง “กรรม” กับ “สังสารวัฏ” มาใช้ในแนวทางที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งแนวคิดนี้เรียกว่า “การถ่ายโอน”² แต่เดิมเป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ แต่ใน “ปรัชญาปารมิตาสูต” กลับนำมาอธิบายจนกลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และสำหรับหลักการที่พระสูตรนี้นำมาอธิบาย มีหลักการคล้ายเรื่องดังต่อไปนี้

เวลาที่จะอธิบายแนวคิดในเรื่องนี้ ผมมักจะยกตัวอย่างในเรื่องของ “บัตรสะสมแต้ม” ในร้านสะดวกซื้อขึ้นมาอธิบายเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ โดยทั่วไป สำหรับผู้ที่ไม่ค่อยเข้าใจเรื่องระบบของบัตรสะสมแต้ม ในร้านสะดวกซื้อ มักจะเข้าใจว่า แต้มสะสมที่ได้จากร้านสะดวกซื้อนั้น ต้องกลับไปใช้ที่ร้านสะดวกซื้อนั้นอีก หรือถ้าแต้มที่สะสมนั้นได้มาจากการซื้อข้าวกล่อง เวลาจะใช้แต้มก็ต้องแลกซื้อได้เฉพาะข้าวกล่องเท่านั้น แต่ในระบบสะสมแต้มที่ว่านี้ ยังสามารถนำไปใช้ในเรื่องอื่น ๆ ได้อีกมากมาย เช่น ถ้าเราสะสมแต้มได้มากพอ ก็สามารถนำไปแลกเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยว ทำให้เราสามารถไปเที่ยวที่ฮาวายได้ด้วย เป็นต้น

¹ ผู้แปล : เริ่มจากหน้า 55 เป็นต้นไป

² 回向 หรือ 廻向 (ekō) คือ การที่แปรเปลี่ยนบุญที่เกิดขึ้นจากผลของการทำความดีของตนเอง ไปเป็นการตรัสรู้ธรรมของตนเองหรือผู้อื่น แต่ในปัจจุบัน คำนี้ถูกใช้ในลักษณะที่เราได้นิมนต์พระมาสวดมนต์สาธยายธรรม และอุทิศให้แก่ผู้ที่ละโลกไปแล้ว

นักศึกษา : ในปัจจุบันมีการร่วมมือกันระหว่างผู้ให้บริการบัตร
สะสมแต้มต่าง ๆ ทำให้เราสามารถใช้จ่ายบัตรสะสมแต้มใบเดียวกันใน
ร้านค้าต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงแต่ร้านสะดวกซื้อเท่านั้น ยังสามารถนำไปใช้
ที่ร้านอาหารหรือสถานบริการน้ำมันได้อีกด้วย ถือเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวก
และความสะดวกและได้สิทธิพิเศษต่าง ๆ เพิ่มขึ้นด้วยนะครับ

อาจารย์ : ใช่ครับ แต่สำหรับผู้ที่มีข้อมูลเหล่านี้ไปไม่ถึง ก็จะเข้าใจ
ไปว่า แต้มสะสมที่ได้จากร้านสะดวกซื้อนั้น ก็ต้องกลับไปใช้ที่ร้านสะดวก
ซื้อนั้นอีกเท่านั้น ผลเสียก็จะตกอยู่กับผู้บริโภคที่รับข้อมูลข่าวสารไป
ไม่ถึงใช่ไหมครับ ถ้าเราย้อนกลับมากล่าวถึงเรื่องของ “การถ่ายโอน” ซึ่ง
แนวคิดใน “ปรัชญาปารมิตาสูต” ก็ใช้หลักการเดียวกันนี้นำมาอธิบาย
เพื่อให้แนวคิดในเรื่องนี้สามารถกลายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ โดยคัมภีร์
“ปรัชญาปารมิตาสูต” ได้กล่าวในทำนองที่ว่า

ใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” หรือคัมภีร์พระพุทธ-
ศาสนายุคต้น³ ได้กล่าวถึงเรื่องของ “กรรม” ไว้ว่าเป็นแรงผลักดันที่ทำให้
“สังสารวัฏ” ยืดยาวนานออกไป นั่นเป็นเพราะมองข้ามสิ่งอันประเสริฐ
ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังกฎแห่งกรรม นั่นคือ ผลบุญที่เกิดจากการตั้งสม-
มุศลกรรม มีอานุภาพที่สามารถแปรเปลี่ยนไปสู่ผลของการบรรลุดุธรรม
เป็นพระพุทธเจ้าได้นั่นเอง

สำหรับแนวคิดดังกล่าวที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังกฎแห่งกรรมนี้

³ 阿含經 (agonkyō) เป็นชื่อเรียกกลุ่มคัมภีร์พระสูตรต้นตอปิฎกที่รวบรวม
คำสอนของพระศากยมุนีพุทธเจ้าภายหลังจากที่พระองค์ดับขันธปรินิพพานไป
นับเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาเก่าแก่ที่สุด ซึ่งในภาษาบาลีเรียกว่า “นิกาย” (Nikāya)
(ผู้แปล : ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า “อาคม” Āgama) คัมภีร์ “อาคม / นิกาย”
นี้เองที่เป็นแหล่งศึกษาค้นหาหลักคำสอนใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี”

ใน “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” เรียกว่า “ศูนฺยตา”⁴ ผู้ที่ได้ศึกษาหลักการของ “ศูนฺยตา” และเข้าใจถึงแนวคิดนี้เท่านั้น จึงจะสามารถแปรเปลี่ยนกุศลกรรมในชีวิตประจำวัน ให้นำไปสู่ผลคือการบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าได้

นักศึกษา : นั้นหมายความว่า ใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” มองไม่เห็นถึงแนวคิดที่จะสามารถนำกุศลกรรมไปใช้ในแนวทางอื่นได้ เหมือนกับมีผู้ที่อ่านเรื่องคู่มือการใช้งานของบัตรสะสมแต้มอย่างละเอียด แล้วนำมาอธิบายให้ผู้อื่นฟัง ทำให้เข้าใจถึงระบบของบัตรสะสมแต้ม ซึ่งคู่มือการใช้งานของบัตรสะสมแต้มดังกล่าวนี้ คือ “ศูนฺยตา” ใช่ไหมครับ ?

อาจารย์ : โดยสังเขปเป็นเช่นนั้นครับ แต่จริง ๆ แล้วคำว่า “ศูนฺยตา” ก็มีการกล่าวไว้ในคำสอนของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” เช่นกัน หากแต่เป็นสิ่งที่มีความแตกต่างกับ “ศูนฺยตา” ใน “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ซึ่งเป็น “ศูนฺยตา” ที่มีความสูงส่งและเป็นไปเพื่อบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่ถูกปรับเปลี่ยนไปจาก “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น “ศูนฺยตา” ของ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” และ “ศูนฺยตา” ของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” จึงเป็นคนละเรื่องกัน ส่วนความแตกต่างของทั้งสองนั้นเป็นอย่างไรขอเริ่มต้นอธิบายที่ “ศูนฺยตา” ของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ก่อน

แนวคิดเรื่อง “ศูนฺยตา” ในสมัยของพระศากยมุนีพุทธเจ้านั้น

⁴ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 空 (kū) บ้างใช้ว่า 空性 (kūshō)

ไม่ได้มีความสำคัญมากนัก หากแต่มีการกล่าวไว้ในคัมภีร์ “สุตตนิบาต”⁵ มีใจความสังเขปว่า “พึงถอนความเห็นในอดีตตาและจงพิจารณาเห็นโลก โดยความว่างเปล่า” (ผู้แปล : สุตตนิบาต (ฉบับ PTS) คาถาที่ 1119)

นักศึกษา : ฟังดูเป็นเนื้อความเชิงปรัชญานะครับ คือให้เราเข้าใจว่าสิ่งที่เรียกว่าโลกนั้นเป็น “ศูนยตา” ไม่มีอยู่จริง ตกลงหมายความว่าอย่างไรหรือครับ ?

อาจารย์ : ในการที่เราจะเข้าใจถึง “ศูนยตา” ของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ก่อนอื่นต้องเข้าใจการมองโลกของพระศากยมุนีพุทธเจ้าท่านเสียก่อน อาจจะยาวสักหน่อยนะครับ แต่เป็นหลักแนวคิดที่สำคัญ ขอให้ตั้งใจให้ดีนะครับ

“พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ได้มีวิธีแบ่งโลกในรูปแบบต่าง ๆ หนึ่งในนั้น คือ มองโลกว่าเป็น “ชั้น 5”⁶ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ว่า “แท้ที่จริงแล้ว มนุษย์เราประกอบขึ้นมาจากสิ่งใดบ้าง” และได้คำตอบออกมาว่า เกิดจากส่วนประกอบทั้ง 5 มารวมกัน ส่วนประกอบทั้ง 5 ที่ว่านี้ได้แก่ “รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ”⁷ ถ้าจะอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ คือ “รูป” เป็นส่วนประกอบที่เป็นรูปลักษณะภายนอก หมายเอาร่างกายภายนอก ซึ่งแต่เดิมนั้น หมายรวมไปถึง สิ่งของต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ หิน ไปด้วย แต่ในที่นี้เราจะหมายถึงเพียงร่างกายภายนอกก่อนในเบื้องต้น

⁵ สุตตนิบาต (suttanipāta) เป็นคัมภีร์ถือว่าเก่าแก่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคต้น (อาคม / นิกาย) โดยมีความหมายว่า “ชุมนุม” (集成 shūsei) ประกอบด้วยส่วนที่เป็นคาถาสั้น ๆ จำนวน 1149 คาถาและส่วนที่เป็นร้อยแก้ว

⁶ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 五蘊 (goun)

⁷ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 色 (shiki) 受 (ju) 想 (sō) 行 (gyō) 識 (shiki)

ส่วนที่เหลืออีก 4 อย่าง คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “ใจ” กล่าวคือ “เวทนา” เป็นการรับความรู้สึกจากภายนอกที่เข้ามา “สัญญา” เป็นกรนึกคิดในเรื่องราวต่างๆ “สังขาร” เป็นการตั้งใจที่จะทำหรือปรุงแต่งสิ่งใดสิ่งหนึ่ง “วิญญาณ” เป็นการรับรู้ด้วยใจ

นอกจากนี้ ยังมี “อายตนะ 12”⁸ (อายตนะภายใน 6⁹ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก 6¹⁰ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์) หรือ “ธาตุ 18”¹¹ (อายตนะ 12 และวิญญาณ 6¹² คือ จักขุ-วิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ รวมเป็น 18) ดังจะเห็นได้ว่า มีวิธีแบ่งออกเป็นรูปแบบต่างๆ มากมาย ซึ่งมีความซับซ้อนและสัมพันธ์กันไปตามลำดับด้วยเหตุนี้ โลกของเราจึงประกอบกันขึ้นด้วยองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆ ตามหลักเหตุและผลดังกล่าว

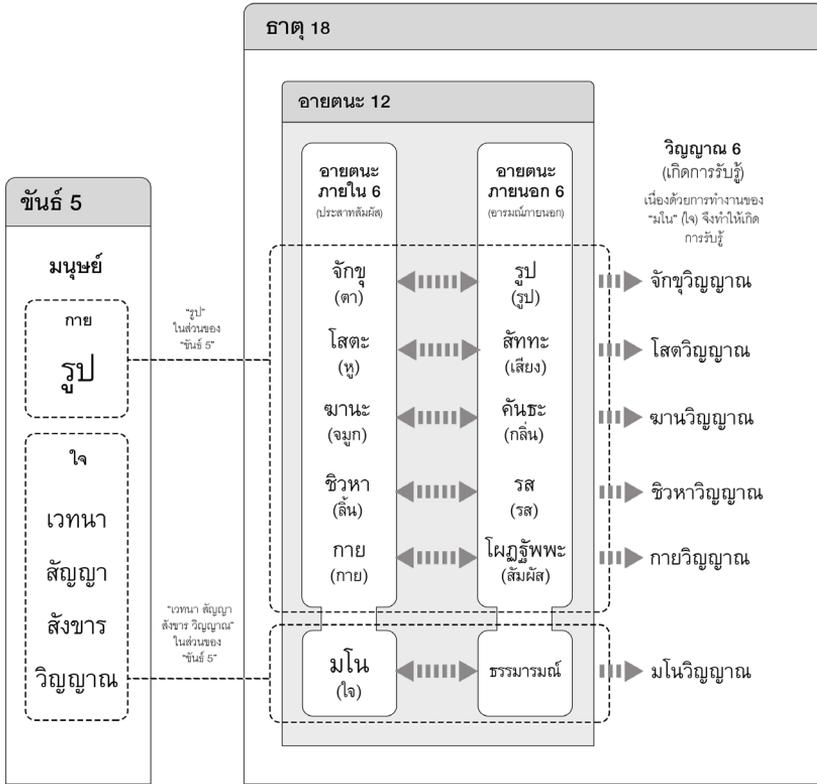
⁸ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 十二処 (jūnisho)

⁹ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 六根 (rokkon)

¹⁰ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 六境 (rokkyō)

¹¹ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 十八界 (jūhakkai)

¹² ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 六識 (rokushiki)

ภาพที่ 1 แผนภาพขันธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18

นักศึกษา : ไม่ทราบว่าสิ่งที่อาจารย์กล่าวมานี้ มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับแนวคิดเรื่อง “ศูนยตา” อย่างไรหรือครับ ?

อาจารย์ : ครับ ก่อนที่จะเข้าไปสู่เรื่อง “ศูนยตา” เรามีความจำเป็นจะต้องเข้าใจถึงการมองโลกของพระศากยมุนีพุทธเจ้าตามหลักการที่กล่าวไปแล้วเสียก่อน

คราวนี้ ผมมีคำถามหนึ่ง คือ ถ้าคุณเห็น “ลูกหิน” ที่มีสีสันและรูปร่างต่าง ๆ ตกอยู่บนท้องถนน คุณจะรู้สึกถึงอะไร ?

นักศึกษา : เป็นคำถามที่ค่อนข้างแปลกนะครับ ก่อนอื่น ผมก็ คงจะใช้ตามอง “ลูกหินที่ตกอยู่” แล้วก็คงจะเลือกเก็บลูกหินที่เราชอบ ในขณะที่ดูและสัมผัสลูกหินนั้นๆ ก็คงคิดว่า “ลูกหินเหล่านี้มีสีสันและ รูปร่างต่าง ๆ

อาจารย์ : ครับ ตามปกติเราก็คงจะเป็นอย่างที่คุณว่า คือ เข้าใจว่า “ลูกหิน” เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง โดยมีคุณลักษณะ คือ สีสันและรูปร่าง แต่ สำหรับพระศากยมุนีพุทธเจ้าแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น สิ่งที่มีอยู่จริง คือ สีสัน รูปร่าง สัมผัส ซึ่งเป็นสิ่งที่ลูกหินนั้นตาและมือสัมผัสได้ สำหรับสิ่งที่ เรียกว่า “ลูกหิน” นี้คือ สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานของใจ โดย อาศัยองค์ประกอบของสีสัน รูปร่าง สัมผัส ดังที่กล่าวมา

นอกจากนี้ ขอผมถามอีกสักคำถามนะครับ ถ้าเราเปลี่ยนจาก “ลูกหิน” มาเป็น “ตัวเรา” พอจะอธิบายให้ฟังได้สักหน่อยไหมครับว่า “ตัวเราคืออะไร”

นักศึกษา : ถ้าเราตอบบนพื้นฐานแนวคิดของพระศากยมุนี-พุทธเจ้า “ตัวเรา” ก็เป็นเพียง สีสัน รูปร่าง ความขึ้น น้ำหนัก อะไรทำนอง นี้ที่ประกอบกันขึ้น แล้วเราก็อีกทักว่าเป็น “ตัวเรา” แต่ในความเป็นจริง แล้ว “ตัวเรา” เป็นเพียงมายาที่ไม่มีอยู่จริง

อาจารย์ : เป็นเช่นนั้นครับ แต่สิ่งที่แตกต่างกันระหว่าง “มนุษย์” และ “ลูกหิน” คือ มนุษย์เราไม่ได้มีเพียงสีสันหรือรูปร่างเท่านั้น แต่ ยังมี “ความหมายรู้” หรือ “ความคิด” หรือ “ความทรงจำ” หรือแม้แต่ “อารมณ์” หรือ “ความรู้สึก” อันเป็นกระบวนการทำงานของใจ ซึ่งสิ่งนี้ก็

รวมอยู่ในองค์ประกอบที่รวมกันขึ้นเป็น “ตัวเรา” ด้วย ดังนั้น “ร่างกาย” และ “กระบวนการทำงานของใจ” จึงถูกประสานกันอย่างต่อเนื่องและแปรเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ โดยประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น ตา หู เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นชั่วขณะและหาความยั่งยืนใด ๆ ไม่ได้ สิ่งนี้เองที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าเรียกว่า “ตัวเรา” และเมื่อเป็นเช่นนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “จงพิจารณาเห็นโลกนี้โดยความว่างเปล่า”

แม้องค์ประกอบที่รวมตัวกันเป็นโลกก็ไม่มีอยู่จริง

นักศึกษา : “ศูนฺยตา” ของพระศากยมุนีพุทธเจ้า คือ การที่เราเชื่อกันว่า “สิ่งนั้นสิ่งนี้มีอยู่จริง” ซึ่งรวมถึง “ตัวเรา” ด้วยนั้น แต่แท้ที่จริงแล้ว กลับเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง สิ่งที่มีอยู่ คือ องค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมตัวกันขึ้นมาเท่านั้น สิ่งที่อาจารย์อธิบายมาถึงตรงนี้ ผมพอจะทำความเข้าใจได้แล้วสิ่งที่แตกต่างกันระหว่าง “ศูนฺยตา” ของพระศากยมุนีพุทธเจ้าและ “ศูนฺยตา” ของ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” คืออะไรครับ ?

อาจารย์ : เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่กล่าวว่า “ลูกหิน” หรือ “ตัวเรา” เป็นสิ่งที่เราสมมติกันขึ้นมาว่า “มีอยู่” แต่แท้ที่จริงแล้ว กลับเป็นสิ่งที่ “ไม่มีอยู่จริง” (สัพเพ ธัมมา อนัตตา¹³) ตรงนี้ไม่มีความแตกต่างกันระหว่าง “ศูนฺยตา” ใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” กับ “ศูนฺยตา” ใน “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” แต่ทว่า “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ยังได้กล่าวว่า “ขันธ 5” ที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าตรัสถึง ก็เป็นสิ่งที่ “ไม่มีอยู่จริง”

นอกจากนี้ สิ่งที่พระศากยมุนีพุทธเจ้าตรัสถึง “สัพเพ สังขารา

¹³ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 諸法無我 (shohōmuga)

อนิจจา”¹⁴ หรือ “สิ่งทั้งหลายมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา” ใน “ปรัชญา-
ปารมิตาสูต” ยังได้กล่าวว่า “ในเมื่อสิ่งที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน เป็น
สิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง จึงไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยที่จะทำให้มีการเกิดหรือการดับ
มีมลทินหรือมีความบริสุทธิ์ มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงแต่อย่างใด ทั้งหมด
ล้วนเป็นมายาทั้งสิ้น” กล่าวคือ แม้ในเรื่อง “สัพเพ สังขารา อนิจจา”
ก็ยังถูกปฏิเสธ

นักศึกษา : เป็นเรื่องที่เกิดความคาดหมายจริง ๆ นะครับ
องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เราสัมผัสได้ ไม่ว่าจะเป็นสี สัน รูป ร่าเง เสียง หรือ
กลิ่นต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง ดังนั้น โลกนี้จึงเป็นเพียง “มายา-
ภาพ” เท่านั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ๆ แสดงว่า ไม่ว่าจะตัวอาจารย์หรือ
ตัวผม ก็ไม่มีอดีต ไม่มีปัจจุบัน หรือแม้แต่อนาคต แล้วเราจะอธิบายถึง
ความเป็นมาเป็นไปในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างไรครับ ?

อาจารย์ : ครับ เป็นอย่างที่คุณว่าจริง ๆ ในเมื่อองค์ประกอบ
พื้นฐานต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นโลกนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริง เป็น
เพียงสิ่งที่สมมติขึ้นเท่านั้น ก็จะทำให้หลักของเหตุและผลต่าง ๆ ที่ผูก
องค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พลอยไม่ได้อยู่จริงตามไปด้วย กล่าวคือ
เรื่องของ “กฎแห่งกรรม” ก็ไม่ได้มีอยู่จริง

แต่ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างเช่นนี้ ความเป็นไปต่าง ๆ ของโลกก็พลอย
ทำให้ไม่สามารถอธิบายได้ “ปรัชญาปารมิตาสูต” จึงได้อธิบายความว่า
“ในโลกนี้มีกฎอันยอดเยี่ยมที่ก้าวข้ามหลักการทั้งหลายเหล่านี้อยู่”
ซึ่งกฎอันยอดเยี่ยมดังกล่าวที่เป็นอานุภาพเหนือธรรมชาติ ก้าวล่วง
ปัญญาของมนุษย์นี้ เรียกว่า “ศูนยตา” นั่นเอง

¹⁴ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 諸行無常 (shogyōmujō)

นักศึกษา : กลายเป็นเรื่องที่เหนือธรรมชาติแล้วนะครับ พอมีการกล่าวถึงอานุภาพที่เหนือธรรมชาติและก้าวล่วงปัญญาของมนุษย์ไป การที่จะกลับมาถามถึงที่มาที่ไปหรือความหมายต่าง ๆ ก็ดูจะกลายเป็นเรื่องที่เปล่าประโยชน์ไม่ใช่หรือครับ แต่แม้จะเป็นเช่นนั้น ทำไม “ปรัชญา-ปารมิตาสูต” ถึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้กำเนิดแนวคิดเรื่อง “ศูนยตา” แบบใหม่เช่นนี้ด้วยครับ ?

อาจารย์ : นั่นเป็นเพราะ มีความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแนวคิดในเรื่องหลักของเหตุและผล กล่าวคือ ตราบเท่าที่แนวคิดในเรื่อง “กฎแห่งกรรม” ที่พระศาสดามุนีพุทธเจ้าตรัสถึง ยังคงเป็นหลักการพื้นฐานอยู่ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งยวด เพื่อเป็นการยุติแรงกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดต้องเวียนเกิดเวียนตาย นั่นคือการออกบวชและประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อขจัดกิเลสทั้งหลายให้หมดไปเป็นสำคัญ

แต่ถ้าเรื่องหลักของเหตุและผลมีการปรับเปลี่ยนไป ทำให้สามารถโอนถ่ายและแปรเปลี่ยน “กุศลกรรมในชีวิตประจำวัน” ไปเป็นปัจจัยใน “การบรรลุธรรม” ได้ ย่อมเป็นการลดความลำบากในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้ กล่าวคือ แม้จะเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ไม่ได้ออกบวช และประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งยวดก็ตาม ก็สามารถก้าวเข้าสู่วิถีแห่งความเป็นพุทธะได้เช่นเดียวกัน และเพื่อให้เป็นเช่นนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมองข้ามเรื่องธรรมชาติของโลกที่พระศาสดามุนีพุทธเจ้าตรัสไว้ และปรับเปลี่ยนหลักการของ “ศูนยตา” ใหม่เสีย

จงสาธยาย...จงจาริก...จงแผ่ขยายออกไป

นักศึกษา : เป็นอย่างนี้เอง ผมเคยลองคิดดูว่า ทำอย่างไรพระพุทธศาสนาจึงจะเป็นคำสอนที่มหาชนทั้งหลายสามารถประพฤติปฏิบัติได้ ในที่สุดก็มีแนวคิดในเรื่องของ “ศูนยตา” ออกมา อาจารย์ครับ เมื่อสักครู่นี้ที่กล่าวว่า ผู้ที่ได้ศึกษาหลักการของ “ศูนยตา” และเข้าใจถึงแนวคิดนี้เท่านั้น จึงจะสามารถแปรเปลี่ยนกุศลกรรมในชีวิตประจำวัน ให้เป็นผลของการบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้าได้ แล้วพวกเราควรทำอย่างไร จึงจะเข้าใจแนวคิดของ “ศูนยตา” ได้หรือครับ ?

อาจารย์ : “ปรัชญาปารมิตาสูต” ได้กล่าวถึงแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่สำคัญ 6 ประการ คือ “ทาน ศีล กษานติ (ขันติ) วิริยะ (วิริยะ) ฌยาน (ฌาน) ปรัชญา (ปัญญา)”¹⁵ เรียกว่า “บารมี 6 ทศ”¹⁶ ในจำนวนทั้ง 6 นี้ บารมีที่สำคัญที่สุด คือ “ปรัชญาบารมี”¹⁷ ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ได้มาซึ่ง “ปัญญาที่สมบูรณ์” กล่าวคือ “ปรัชญาบารมี” นี้เองที่ทำให้เรามีปัญญาในการเข้าใจถึง “ศูนยตา” นั่นเอง

ส่วนแนวทางปฏิบัติที่เหลืออีก 5 ประการ ได้แก่ “ทาน ศีล กษานติ วิริยะ ฌยาน” ไม่ได้ถูกอธิบายไว้ให้ยากจนเกินไป กล่าวคือ การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การรักษาศีลและมีเมตตาจิต มีความอดทนและมี

¹⁵ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 布施 (fuse) 持戒 (jikai) 忍辱 (ninniku) 精進 (shōjin) 禪定 (zenjō) 智慧 (chie)

¹⁶ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 六波羅蜜 (rokuharamitsu)

¹⁷ 般若波羅蜜多 (hannyaharamitta) คำว่า 般若 (hannya) มาจากภาษาสันสกฤตที่ว่า ปรัชญา (prajñā) หมายถึง ปัญญา ส่วนคำว่า 波羅蜜多 (haramitta) หมายถึง ความสมบูรณ์ ความเต็มเปี่ยม

ความเพียร รวมถึงทำให้ใจให้สงบนิ่ง ซึ่งทั้งหมดที่ว่ามานี้ คือ “การดำเนินชีวิตให้อยู่ในเส้นทางที่ถูกต้องในชีวิตประจำวัน” นั่นเอง

นักศึกษา : ช่างดูเบาลงไปมากเลยนะครับ ต่อให้เป็นพนักงานบริษัทหรือนักธุรกิจ หากพวกเราได้ขัดเกลาปัญญาและใช้ชีวิตอย่างถูกต้องร่อยรอยเสียแล้ว ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งได้โดยไม่ยากเลยใช่ไหมครับ ?

อาจารย์ : เพราะการช่วยเหลือผู้ที่ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ไม่อาจช่วยเหลือได้ เป็นหน้าที่ของ “พระพุทธศาสนามหายาน” ดังนั้น การลดเพดานบินลงต่ำจึงเป็นเรื่องธรรมดา นอกจากนี้ “บารมี 6 ทศ” ที่กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่สุด คือ “การสรรเสริญปรีชญาปารมิตาสูตฺร”

นักศึกษา : ไม่ได้กล่าวสรรเสริญพระศากยมุนีพุทธเจ้า แต่กล่าวสรรเสริญตัวพระสูตรหรือครับ ผมไม่ค่อยเข้าใจ เพราะตัวพระสูตรเองก็เป็นเพียงกระดาษที่เขียนตัวอักษรลงไปเท่านั้นเอง แล้วให้สรรเสริญ “พระสูตร” ที่ว่านี้ ผมไม่เข้าใจว่ามีประโยชน์อย่างไร ?

อาจารย์ : เหตุผลที่ “ปรีชญาปารมิตาสูตฺร” กล่าวว่า “ให้สรรเสริญพระสูตร (ปรีชญาปารมิตาสูตฺร)” นั้นเป็นเพราะ “พระสูตร” ที่ว่านี้เป็นตั้งพระพุทธเจ้า และการที่ “ปรีชญาปารมิตาสูตฺร” ได้กล่าวถึง “คำสอน” ที่ไม่ได้มีรูปร่างลักษณะของมนุษย์แต่อย่างใด ว่าเป็นองค์พระพุทธเจ้านั้นเป็นเพราะพระสูตรนี้ได้เรียก “คำสอน” นี้ว่า “ธรรมกาย”¹⁸ กล่าวคือ

¹⁸ 法身 (hosshin) หมายถึง ธรรมะ (สังขธรรม) ที่ไม่ได้ปรากฏรูปลักษณะ เป็นประหนึ่งองค์พระพุทธเจ้าเอง (ผู้แปล : เกี่ยวกับเรื่อง “ธรรมกาย” ได้มีการกล่าวไว้

การสวดสรรเสริญพระสูตรนี้ จึงเป็นการสรรเสริญและบูชาองค์พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

ในครั้งก่อนที่เรากล่าวกันว่า “พระพุทธศาสนาหยานได้ให้ความ
สำคัญกับการสรรเสริญและบูชาพระพุทเจ้า มากไปกว่าการบำเพ็ญ
ประโยชน์เพื่อผู้อื่น การกระทำเช่นนี้เป็นเส้นทางลัดที่ทำให้ตนเองได้
เข้าใกล้วิถีแห่งพุทธะ” หากเราพิจารณาบนพื้นฐานดังกล่าว จึงมีความ
จำเป็นที่ผู้ตั้งปณิธานจะต้องได้พบกับพระพุทเจ้า ได้บูชาพระองค์
และได้รับพุทธพยากรณ์ในขณะที่เวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง แต่เป็นที่น่า
เสียดายว่า การได้เข้าเฝ้าพระพุทเจ้านั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ถ่ายนัก แล้ว
เราควรทำอย่างไร ? ถ้าเราถือว่าพระสูตรนี้เป็นองค์พระพุทเจ้าแล้ว
มีความเป็นไปได้ที่เราจะสามารถพบกับองค์พระพุทเจ้าได้หลายต่อ
หลายครั้ง ด้วยเหตุนี้ “ปรัชญาปารมิตาสุตระ” จึงได้นำเสนอแนวคิดนี้
ขึ้นมา

นักศึกษา : ถ้าเราวางเรื่องถูกผิดไว้ก่อน สำหรับผู้ที่ต้องการจะ
บรรลุธรรมเป็นพระพุทเจ้า ก็นับว่าแนวคิดนี้เป็นเรื่องที่น่ายินดีนะครับ

อาจารย์ : นับเป็นแนวความคิดใหม่จริง ๆ เพราะการที่ตนเอง
จะบรรลุความเป็นพุทธะได้ จะต้องได้พบกับพระพุทเจ้าและได้บูชา
พระองค์ ดังนั้น ในพระสูตรนี้จึงได้กำหนดว่า “ปรัชญาปารมิตาสุตระ”
คือ “ธรรมกาย” เป็นการเพิ่มความรวดเร็วในการบรรลุความเป็นพุทธะ
นั่นเอง

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายยุคหลายสมัย บ้างว่าไม่มีรูปลักษณะ บ้างว่า
มีรูปลักษณะ ในที่นี้ ผู้เขียนหมายเอาความหมายที่กล่าวถึง “ธรรมะ” ของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า)

นอกจากนี้ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ยังได้แนะนำเพิ่มเติมเรื่องของการเขียนหรือจารึก เข้าไป นอกเหนือจากการท่องสวดสาธยาย ซึ่งในปัจจุบันได้พัฒนามาเป็น “การคัดลอกพระสุตฺร”¹⁹ นับเป็นวิธีการหนึ่งในการบูชาพระพุทธองค์ อันส่งผลให้ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

นักศึกษา : “การคัดลอกพระสุตฺร” มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง และในภายหลังได้ มีบางคนนำมาเป็นขยายผลหรือครับ ?

อาจารย์ : นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะใน “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ได้กล่าวเอาไว้ตั้งแต่เนื้อหาตอนต้นว่า “จงสาธยาย จงจารึก จงแผ่ขยาย ‘ปรัชญาปารมิตาสูตฺร’ ออกไป” อันเป็นการทำให้พระสุตฺรนี้ได้รับการคัดลอกและแผ่ขยายออกไปในวงกว้าง ในปัจจุบัน เราจะพบชุดหนังสือ “ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสุตฺร”²⁰ พร้อมชุดคัดลอกพระสุตฺร วางแผงอยู่ในร้านหนังสือเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้ว่า วิธีในการแผ่ขยายพระสุตฺรนี้ออกไปตั้งแต่ครั้งอดีต ยังได้ส่งผลมาถึงในปัจจุบันด้วย นับเป็นเรื่องที่น่าทึ่งมากทีเดียว

¹⁹ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 写經 (shakyō)

²⁰ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 『般若心經』 (hannyashingyō) มีชื่อเต็มว่า 般若波羅蜜多心經』 (hannyaharamittashingyō) บ้างเรียกชื่อโดยย่อของพระสุตฺรนี้ว่า 『心經』 (shingyō) หรือ Heart Sutra ในภาษาอังกฤษ เป็นพระสุตฺรหนึ่งในกลุ่มคัมภีร์ “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” ที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง

อานุภาพ “เหนือธรรมชาติ”²¹ ที่ใช้ช่วยมหาชนทั้งหลาย

อาจารย์ : มาถึงตอนนี้ คงจะพอเข้าใจถึงแนวคิดของ “ปรัชญา-ปารมิตาสูต” แล้วนะครับ ไม่ทราบว่ามีเรื่องที่ต้องการทราบเพิ่มเติมไหมครับ ?

นักศึกษา : ครับ ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่ผมยังไม่ค่อยเข้าใจอยู่ คือ สิ่งที่อาจารย์เคยกล่าวว่า “มีกฎอันยอดเยี่ยมที่ก้าวข้ามหลักการทั้งหลายเหล่านี้” ไม่ทราบว่า กฎอันยอดเยี่ยมที่มีอานุภาพ “เหนือธรรมชาติ” ดังกล่าว คืออะไรกันแน่หรือครับ ?

อาจารย์ : เมื่อกล่าวถึงสิ่ง “เหนือธรรมชาติ” ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เป็นตรรกะมากนัก จึงไม่ยากที่จะอธิบาย ตัวอย่างเช่น คำสอนที่กล่าวถึงว่า “ถ้าเรานุชาและสวดสาธยายพระสูตร จะทำให้สามารถเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้” หากปราศจากอานุภาพที่เหนือธรรมชาติเสียแล้ว ย่อมไม่สามารถทำให้สำเร็จขึ้นได้ กล่าวคือ หลักแนวคิดคำสอนทั้งหมดใน “ปรัชญาปารมิตาสูต” อยู่บนพื้นฐานอานุภาพเหนือธรรมชาติ

นอกจากนี้ ถ้าจะขอก้าวแบบไม่กลัวผิดพลาด ก็คงพอกล่าวได้ว่า ตัวพระสูตร “ปรัชญาปารมิตาสูต” นี้เองเป็น “มนตร์”²² ที่มีอานุภาพเหนือธรรมชาติ ไม่ทราบว่า เคยได้ยินเรื่องราวของ “โฮอิจิผู้ไร้หู”²³

²¹ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 神秘 (shinpi) แปลว่า ลึกลับ ลึกลับ เหนือธรรมชาติ

²² ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 呪文 (jumon) บ้างใช้ทับศัพท์ภาษาสันสกฤตที่ออกเสียงว่า マントラ (mantora) หรือ มนตร์ (mantra)

²³ 耳なし芳一 (miminashi hōichi) เป็นเรื่องราวที่ถูกประพันธ์ขึ้นโดย

ไหมครับ ?

นักศึกษา : ครับ เป็นเรื่องราวของธรรมอาจารย์บิวะ²⁴ ที่เขียนพระสูตรลงบนร่างกายของตนเอง และนั่งติดผีผา (ผู้เขียน : เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายอย่างหนึ่งของจีน) ท่ามกลางอมนุษย์ทั้งหลาย แต่ทว่ามีเพียงจุดเดียวที่ไม่ได้เขียนอักษรลงไป คือ บริเวณหู ด้วยเหตุนี้ จึงถูกอมนุษย์ทั้งหลายริบหูไป เป็นเรื่องที่น่ากลัวเหมือนกันนะครับ

อาจารย์ : ครับ และในเวลานั้น พระสูตรที่เขียนลงบนร่างกายของธรรมอาจารย์บิวะนี้ คือ “ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร” ซึ่งเป็นพระสูตรหนึ่งในกลุ่มคัมภีร์ “ปรัชญาปารมิตาสูตร” นั่นเอง กล่าวคือ “ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร” นี้ได้ปรากฏเป็นพระสูตรที่มีอานุภาพในการขจัดปิดเป่าวิญญานชั่วร้าย ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวว่า ตัวพระสูตรนี้เองเป็น “มนตร์” นั่นเอง

นักศึกษา : เป็นเพราะว่า มีสิ่งที่เป็นอานุภาพเหนือธรรมชาติอยู่ในเนื้อหาของพระสูตร จึงทำให้ตัวพระสูตรเองพลอยมีอานุภาพเหนือธรรมชาติไปด้วย ไม่ทราบว่ามีคนคิดถูกไหมครับ ?

อาจารย์ : ไม่ได้เป็นเช่นนั้นครับ มีการระบุไว้ใน “ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร” ว่าเป็น “พระสูตรนี้เป็นมนตร์” ตั้งแต่เริ่มต้นอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น มีเนื้อหาตอนหนึ่งในพระสูตรที่ว่า “故知般若波羅蜜多

Lafcadio Hearn (小泉八雲 Koizumi Yakumo ผู้มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1850-1904) ซึ่งออกเผยแพร่ในปีที่ผู้ประพันธ์ถึงแก่กรรม โดยถูกบรรจุเป็นเรื่องราวแรกในหนังสือ “เรื่องลึกลับ” 怪談 (kaidan)

²⁴ ผู้แปล : ภาษาญี่ปุ่นใช้คำว่า 琵琶法師 (biwahōshi)

(kochihannyaharamitta) 是大神咒 (zedaijinshu) 是大明咒 (zedaimyōshu) 是無上咒 (zemujōshu) 是無等等咒 (zemutōdōshu) 能除一切苦 (nōjoissaiku) 真実不虛 (shinjitsu huko)”

สามารถแปลได้ว่า “ด้วยเหตุนี้ จงทำความเข้าใจดังต่อไปนี้ว่า ปรัชญาปารมิตาเป็นมนตร์ที่ยิ่งใหญ่ เป็นมนตร์ที่มีอานุภาพไม่มีประมาณ เป็นมนตร์อันสูงสุด หามนตร์ใดเปรียบปานมิได้ เป็นมนตร์ขจัดปิดเป่าความทุกข์ทั้งหลาย เป็นสัจธรรมอันหาความเท็จมิได้” กล่าวคือ มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ถ้าได้สวดสาธยายพระสูตรนี้ ความทุกข์ทั้งหลายย่อมมลายหายสูญไป เป็นมนตร์ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง

นอกจากนี้ ในช่วงท้ายของพระสูตรที่มีลักษณะเหมือนการท่องมนตร์อะไรบางอย่างที่ว่า “羯諦羯諦 (gyatei gyatei)” ซึ่งนับเป็นส่วนที่แปลกไปกว่าส่วนอื่น เพราะเป็นการแปลในลักษณะการเลียนเสียง โดยใช้เสียง “เกต เกต (gate gate)” ในต้นฉบับคัมภีร์ภาษาสันสกฤตมาวางไว้ ทำให้ถึงไม่แปลความหมายของเนื้อความในส่วนนี้ออกมา นั่นเป็นเพราะ เนื้อหาในส่วนนี้เป็น “มนตร์” หากมีการแปลและนำเนื้อความอื่นใส่ลงไป จะทำให้สูญเสียอานุภาพไปนั่นเอง

นักศึกษา : เพิ่งได้ยินเป็นครั้งแรกว่า “ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร” เป็น “มนตร์” และพอได้ยินอย่างนี้แล้วรู้สึกแปลก ๆ ไปเลยนะครับ

อาจารย์ : เป็นไปได้ครับ พอได้ยินคำว่า “อานุภาพลึกลับ” หรือ “อานุภาพเหนือธรรมชาติ” ย่อมมีคนจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกแปลกไป นั่นเป็นเพราะ อาจจะมีควมสับสนระหว่างคำว่า “เหนือธรรมชาติ” กับคำว่า “งมงาย” ก็เป็นไปได้ ซึ่งทั้งสองคำนี้ แม้จะดูคล้ายคลึงกัน แต่ก็เป็น

คนละอย่างกัน “งมงาย” คือ การที่กักตักถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องในเหตุและผลของปรากฏการณ์ 2 อย่างที่เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เห็นอีกาบินมาที่สวนแล้วร้อง ในวันรุ่งขึ้นคุณแม่เกิดเสียชีวิตลงไป ความคิดที่ว่า “สาเหตุที่คุณแม่เสียชีวิต นั้นเป็นเพราะอีการ้อง” ความเห็นเช่นนี้ เราเรียกว่า “งมงาย” เพราะไม่มีความสัมพันธ์ในเรื่องเหตุและผลใด ๆ ระหว่างปรากฏการณ์ทั้ง 2 อย่าง เป็นเพียงการกักตักขึ้นเท่านั้น

ส่วนคำว่า “เหนือธรรมชาติ” คือ ปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลกนี้มีเรื่องที่สามารถสัมผัสได้ถึงพลังบางอย่างที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยปัญญา มนุษย์ ตัวอย่างเช่น มีผู้ป่วยอาการหนักท่านหนึ่งที่แพทย์วินิจฉัยว่าสามารถอยู่ได้อีกเพียง 2 สัปดาห์เท่านั้น ได้สวดมนต์เป็นประจำทุกวัน แล้วก็มีชีวิตยืนยาวไปอีกครึ่งปี ทำให้สามารถไปร่วมงานแต่งงานของลูกสาวได้ จากนั้นในวันรุ่งขึ้นก็เสียชีวิต การที่พระสูตรจะมีอำนาจในการรักษาหรือไม่นั้น คงไม่มีใครทราบ แต่สิ่งที่เกิดขึ้น คือ พระสูตรนั้นมีผลบางอย่างในด้านจิตใจ ซึ่งหากผู้ป่วยนั้นได้ถือเอาความพิเศษดังกล่าวเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ “อำนาจเหนือธรรมชาติ” ย่อมมีแก่บุคคลนั้น

นักศึกษา : แม้จะกล่าวเช่นนี้ ก็ยากที่ผมจะยอมรับได้ สิ่งนั้นไม่น่าจะเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ น่าจะเป็นเพียง “ปรากฏการณ์พลาซีโบ”²⁵ เท่านั้น เหมือนนำแป้งสาลีมาปั้นเป็นเม็ด แล้วบอกว่า

²⁵ プラシーボ効果 (purashībo kōka) หรือ プラセボ効果 (purasebo kōka) เป็นปรากฏการณ์ที่ใช้สิ่งที่ไม่ผลในการรักษาโรค จ่ายให้แก่คนไข้โดยไม่ได้บอกความจริง เป็นการใช้หลักจิตวิทยา ส่งผลให้อาการป่วยของคนไข้ดีขึ้น (ผู้แปล : ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Placebo Effect) คำว่า “พลาซีโบ” แปลว่า “จงปลอมโยน” ในภาษาละติน

เป็นยา ไม่น่าเชื่อ พอทานไปเรื่อย ๆ อาการป่วยกลับดีขึ้น พระสูตรที่ว่านี้
ก็มีสภาพแบบเดียวกันหรือเปล่าครับ ?

อาจารย์ : การที่เราจะนึกว่า การสวดสาธยายพระสูตรแล้วจะมีอายุที่ยืนยาวขึ้นนั้น อาจเป็นเพียงปรากฏการณ์พลาซีโบ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถคิดได้ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล แต่ทว่า การที่เชื่อว่ามีพลังอันยิ่งใหญ่บางอย่าง ย่อมส่งผลในด้านจิตใจ และผลดังกล่าวทำให้สามารถเอาชนะอาการป่วยได้ บุคคลเหล่านี้มีอยู่จริง และแน่นอน ย่อมมีบุคคลที่คิดว่า ไม่ว่าจะพยายามเพียงใดก็ตาม หากอาศัยเพียงตัวของตัวเองลำพัง ย่อมไม่สามารถก้าวข้ามไปได้ จะมีอานุภาพอะไรบางอย่างที่ยิ่งใหญ่ ที่สามารถช่วยตนเองให้ก้าวข้ามผ่านอุปสรรคไปได้หรือไม่ และการช่วยเหลือในลักษณะเช่นนี้ คือ สิ่ง “ปรัชญาปารมิตาสูต” ใช้เป็นพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “อานุภาพเหนือธรรมชาติ” ซึ่งผมคิดว่าไม่ได้เป็นเรื่องเลวร้ายแต่อย่างใด

เมื่อพูดถึงอานุภาพที่ก้าวข้ามปัญญาของมนุษย์ เราอาจจะรู้สึกแปลก ๆ แต่ใน “ปรัชญาปารมิตาสูต” ได้เพิ่มแนวคิดใหม่ในเรื่องอานุภาพเหนือธรรมชาติเข้าไป เป็นการเปิดช่องทางใหม่ในการช่วยเหลือสรรพชีวิต มนุษย์เราไม่ว่าใครย่อมมีความคิดที่ว่า “แม้จะดูเป็นเรื่องที่ไม่น่าเป็นไปได้ แต่ก็อยากให้เกิดขึ้น” และการที่คิดว่า หากมีอานุภาพอะไรบางอย่างในโลกนี้ที่อยู่เหนือธรรมชาติ ย่อมเป็นการให้ความหวังแก่ผู้ที่สิ้นหวัง

นักศึกษา : “ปรัชญาปารมิตาสูต” มีเรื่องอานุภาพเหนือธรรมชาติซ่อนอยู่ในแนวคำสอน ซึ่งปฏิเสธแนวคิดในเรื่องกฎแห่งกรรมที่ปรากฏ

ใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” แม้เป็นเรื่องที่ยังไม่ค่อยชัดเจน แต่ในทางกลับกัน ก็สามารถช่วยเหลือผู้คนได้มากขึ้นด้วยแนวคิดนี้ ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ดี ไซ้ไหมครับ ?

อาจารย์ : เป็นเช่นนั้นครับ ใน “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ได้กล่าวถึงในเรื่องของ “กรรม” บ้าง “สังสารวัฏ” บ้าง แม้จะเป็นสิ่งที่ยากต่อการยอมรับของผู้คนในปัจจุบันก็ตาม แต่ก็แทบไม่มีเรื่องราวที่เหนือธรรมชาติที่อย่างใด สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะขจัดความทุกข์ที่อยู่ในใจด้วยกำลังความสามารถของตนเองนั้น “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบที่เดียว แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็มีสิ่งที่ยากต่อการปฏิบัติสำหรับทุกคน นั่นคือ การออกบวช และประเพณีปฏิบัติธรรม จึงเป็นเหตุให้มีผู้คนที่คำสอนของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” เพียงอย่างเดียวไม่สามารถช่วยเหลือได้เกิดขึ้น และเพื่อช่วยเหลือผู้คนที่ทั้งหลายดังกล่าว “ปรัชญาปารมิตาสูตฺร” จึงถือกำเนิดขึ้น หากเราพิจารณาเช่นนี้ การปฏิเสธแนวคิดของ “พระพุทธศาสนาของพระศากยมุนี” ก็มีส่วนที่ทำให้สามารถมองเห็นแนวทางใหม่ในการช่วยเหลือผู้คนที่ทั้งหลายดังกล่าว

(โปรดติดตามบทที่ 3 ในวารสารฉบับต่อไป)

บรรณานุกรม

- ภาษาต่างประเทศ

1) หนังสือ

SASAKI, Shizuka (佐々木閑). *Bessatsu NHK hyappun de meicho shūchū kōgi Daijō Bukkyō kōshite Budda no oshie wa henyō shita* 別冊 NHK100 分 de 名著 集中講義 大乘仏教 こうしてブツダの教えは変容した (วรรณกรรมชื่อดังใน 100 นาทีของ NHK พระพุทธศาสนาหายาน: เหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีความหลากหลาย). Tokyo: NHK Publishing, 2017.